

Dr hab. Marek Łaziński, prof. UW
Instytut Języka Polskiego
Wydział Polonistyki UW

Opinia o pracy Małgorzaty Popiało „Norma i uzus w polskim języku urzędowym na przykładzie statutów, regulaminów i formularzy wyższych uczelni”

Rozprawa mgr Małgorzaty Popiało, która powstała pod moim kierunkiem, analizuje zagadnienie normy językowej w ujęciu teoretycznym i praktycznym, synchronicznym i diachronicznym. Oprócz ustaleń teoretycznych, porządkujących funkcjonujące w literaturze przedmiotu rozbieżności, praca prezentuje pierwszą analizę gatunkową i językową dokumentów wyższych uczelni: statutów, regulaminów oraz formularzy.

Rozprawa składa się z sześciu rozdziałów. Pierwsze cztery analizują pojęcie normy językowej, klasyfikacje urzędowej odmiany polszczyzny i gatunków tekstów urzędowych. Dwa ostatnie rozdziały, stanowiące połowę objętości rozprawy, to analiza gatunkowa – w rozdz. 5 – oraz językowa – w rozdz. 6 – kilkuset dokumentów polskich uczelni wyższych.

Analizie poddano dokumenty 105 szkół wyższych, są wśród nich uniwersytety, politechniki, akademie artystyczne, sportowe, wojskowe, policyjne, pożarnicze i teologiczne oraz wyższe szkoły zawodowe (PWSZ). Oprócz statutów 105 uczelni materiał badawczy zawiera 108 regulaminów oraz 249 formularzy (wniosków i oświadczeń dotyczących spraw socjalnych i dydaktycznych).

Część teoretyczna rozprawy omawia szczegółowo dzieje kształtowania się normy i ukazuje ewolucję tego pojęcia w miarę przenikania do normy elementów uzualnych. Ważną częścią pracy jest przegląd opracowań urzędowej odmiany języka w genologii językoznawczej i prawniczej. O ile językoznawcy traktują odmianę urzędową jako nadrzędną wobec tekstów prawnych i prawniczych, to dla prawników nadrzędna jest odmiana prawna i okołoprawna, niewystępująca typologiach językoznawczych. Część teoretyczną rozprawy uzupełniają rozważania o pragmatyce komunikacji urzędowej z uwzględnieniem funkcji dyrektywnych tekstu oraz dwojakiego statusu odbiorcy sensu largo: adresata normy i odbiorcy (czytelnika) tekstu sensu stricte.

Analiza materiału językowego w części praktycznej pracy ma charakter strukturalny na poziomie metodologii oraz statystyczny na poziomie techniki badawczej. Autorka bada teksty za pomocą narzędzi korpusowych i narzędzi informatycznych. Pierwszym narzędziem jest konkordancer „AntConc”, w którym wykorzystano funkcje konkordancji, kolokacji oraz słów kluczowych, drugie narzędzie to nowoczesna (zbudowana w 2015 roku) aplikacja do badania poziomu trudności tekstu „Jasnopis”. Posłużyła ona przede wszystkim do badań leksyki.

Przed przystąpieniem do analizy dokumentów w rozdziale 5 Autorka definiuje gatunki statutu, regulaminu oraz formularza i określa szczegółowo ich ramy formalne. Dokumenty analizowane są na poziomie struktury tekstu oraz na poziomie struktury systemu gramatycznego i leksykalnego. Celem analizy jest określenie tych elementów struktury dokumentów, które konstytuują ich cechy gatunkowe. W wypadku gatunków bardziej sformalizowanych – statutów i regulaminów – zadanie udało się wykonać. Regulaminy, bardziej różnorodne tematycznie, trudniej poddają się klasyfikacji za pomocą jednoznacznych kryteriów gramatycznych i strukturalnych. Struktura statutów i regulaminów jest typowa dla aktów prawnych z podziałem na trzy części i paragrafem jako podstawową jednostką. Najważniejszą cechą formularzy jest powtarzalność określonych zwrotów.

Styl tych tekstów, należący do ich cech gatunkowych, jest typowy dla odmiany urzędowej. Dotyczy to: leksyki rodzimej i obcej oraz różnorodności leksykalnej; ortografii i interpunkcji, z charakterystycznymi wahaniami w pisowni nazw stanowisk i funkcji oraz skrótowców; użycia typowych imiesłowowych równoważników zdań, uproszczeń w związkach rządu i zgody, wreszcie dominacji rzeczowników i form męskoosobowych w liczbie pojedynczej, czasowników niedokonanych w czasie teraźniejszym.

Ostatni aspekt języka analizowanych dokumentów i języka urzędowego w ogóle jest szczególnie interesujący wobec coraz głośniejszej społecznej krytyki dominacji form męskich generycznych. Dla Autorki stwierdzenie takiej dominacji, podobnie jak symetrycznej dominacji generycznego *singularis* i generycznego *praesens*, jest dopiero początkiem analizy. Praca przynosi ciekawe obserwacje i propozycje regulacji występowania form niegenerycznych – nacechowanych w różnych typach tekstów. W dokumentach wyższych uczelni – w których przecież mężczyźni nie stanowią dziś większości – nieliczne derywaty żeńskie pojawiają się tylko w formularzach. Statuty i regulaminy są gramatycznie skrajnie zmaskulinizowane, co jest szczególnie wyraźne np. na tle odpowiednich dokumentów niemieckich. Jeśli chodzi o dominację *praesens imperfecti*, interesujące są wyjątki od niej. Rzadkie czasowniki niedokonane w czasie przyszłym występują głównie w zdaniach podrzędnych okolicznikowych; czasowniki dokonane zaś określają zwykle dodatkowe okoliczności stosowania stosuje wyrażonych w dokumentach przez formy niedokonane.

Przyjęta metoda analizy jest zrozumiała i skuteczna, wnioski potwierdzają przyjęte założenia. Praca napisana jest poprawną, staranną polszczyzną, w sposób jasny, dane statystyczne przedstawiono w licznych czytelnych tabelach. Biorąc to wszystko pod uwagę, stwierdzam bez wątpliwości, że rozprawa mgr Małgorzaty Popiało spełnia wymogi stawiane rozprawom.

Manch Karch